

A MODERN MAGYAR LÍRA SZLOVÁK FOGADTATÁSA JUHÁSZ GYULA A SZLOVÁKOKNÁL*

Írta: CSUKÁS ISTVÁN

Ami a modern magyar líra szlovák visszhangjának vizsgálatánál leginkább szembeötlő, az a két irodalmi irányzat erős hasonlósága. Nemcsak indulásuk esik egybe (Iván Krasko első kötete két évnyi különbséggel követi Ady Új versek c. könyvét), ugyanannak a társadalmi igénynek a kifejezői; hangjuk, szemléletmódjuk merőben új és szokatlan az epigonokhoz szokott magyar és szlovák olvasók számára. A két irodalom további fejlődésének irányát is egyező módon befolyásolják: a háború után fellépő fiataloknak olyan gazdag örökséget hagynak, amely a modernista irányzatok átmeneti kavargása után feltisztultan él tovább a 30-as években induló új, szocialista líra hangjaiban. Világirodalmi érdeklődésükkel, szinte programszerű fordítói tevékenységükkel olyan hagyományt teremtettek, amely az irodalmi provincializmus és a szűklátókörű nemzeti elzárkózás leghatásosabb ellenszere. Elegendő, ha itt Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád gazdag fordítói munkásságára, a szlovákoknál VI. Roy, Štefan Krčméry, E. B. Lukáč nevére utalunk. Ez a tájékozódási igény nem kis szerepet játszott abban, hogy a modern európai líra nagyjai s köztük Ady ösztönző példája mellett, illetve azon túl a szlovák irodalom művelői állandó érdeklődést mutattak a két háború közötti magyar irodalom iránt.

A közös jegyek azonban csak annak a körülménynek a kifejeződései, hogy az imperialista fejlődés szakaszában levő Monarchia többé-kevésbé azonos társadalmi-gazdasági bázist jelentett a századelő magyar és szlovák írója számára, aki a kor által felvetett kérdésekre szükségképpen azonos, vagy legalább is hasonló módon kereste a feleletet. De egyáltalán nem jogosítanak fel annak a feltételezésére, hogy a Nyugat mozgalma és a szlovák modernnek fellépése között valamilyen kölcsönhatás vagy közvetlen kapcsolat volna. Ilyen közvetlen kapcsolat a két irányzat képviselői között — legalább is fellépésük első időszakában — nem volt.

Ami irodalmi síkon összekötötte őket, az kivülesett a hazai élet körén: egymástól függetlenül, a nyugati modern költők közt, elsősorban a franciáknál keresték mestereiket. Iván Krasko, a szlovák szimbolista líra megteremtője, prágai tanulmányai során cseh közvetítéssel ismerkedett meg az újabb nyugati irodalommal, mielőtt Ady neve ismertté vált volna Magyarországon. Mások, mint VI. Roy, a nyugati országokban tett utazásaikról hozták maguk-

* Részletek a Nyugat lírikusai és a modern szlovák líra c., az Akadémia kiadásában megjelenő tanulmányból.

kal a modern irodalom iránti érdeklődést és lelkesedést. A szlovákok századeleji nyugati orientációjáról szólva E. B. Lukáč a következőket mondja: „Szlovenszkó a maga rákényszerített elzártsága ellenére is érintkezést tartott fenn a nagyvilággal. Bár Hviezdoslav és Vajanský nem mutattak nagy megértést az új irányzatok iránt, a fiatalabb költőkön keresztül volt kapcsolat más népek irodalmával is. Krasko Erdélyben járt gimnáziumba, egyetemet Csehországban végzett, Roy és Rázus költészetén skóciai utazásuk nyoma látszik; Roy Keats, Shelley, Swinburne, Poe verseit szereti, fordítja a franciákat, Baudelairet, Verlainet, azután Rilket. Szoros kapcsolatban voltak a háború előtti cseh írókkal is. (Sova, Machar, Toman stb.)” [1] Mindezt azért tartja szükségesnek hangsúlyozni, hogy megcáfolja Jozef Knap Cesty a vüdcové c. könyvének állítását, amely szerint a modern szlovák irodalom Kosztolányi Dezső, Szomory Dezső és Balázs Béla hatása alatt indult. Az önálló, illetve cseh közvetítéssel végbement nyugati orientációt igazolja VI. Roy nyilatkozata is, amelyben saját művészi fejlődéséről vall: „Engem a cseh stílusművészek kritikája nevelt, s ezenkívül az angol és a német esszeisták, valamint az írás francia mestereinek ragyogó megfigyelései, alkotó kritikai tevékenysége.” [2] Nyilatkozata szerint a szimbolizmussal nem a magyar nyugatosok révén ismerkedett meg, hanem az európai új irodalmak, köztük a modern oroszok segítségével.

A Prágán át érkező nyugati hatásoknak és a közvetlen európai kitekintés igényének okait végső soron a szlovák nemzeti elnyomásban kell keresnünk. Ezek a jelenségek a mélyben már megindult törvényszerű folyamatnak, a Monarchia összeomlásának felszíni tükröződései.

Ugyancsak a szlovák nemzeti lét sajátos körülményeiben lelhető a magyarázata azoknak a különbségeknek is, amelyek a magyar Nyugat mozgalom és a szlovák modern irányzat között megfigyelhetők. Az 1918 előtti évtizedek szlovák irodalmának legjellemzőbb vonása nemzeti jellege. Célja: az elnyomás alatt élő szlovák tömegek öntudatának erősítése, a nemzeti múlt és kultúra értékeinek megmutatása, a szlovákok jogainak kivívásáért folyó politikai harc támogatása. A kiszolgáltatottság fékezte a társadalmi differenciálódást a szlovákságon belül és a nemzeti sérelmek azonossága tompította a szociális ellentétek tudatosodását. Ezért nem volt, nem alakulhatott ki a szlovákoknál „irodalmi ellenzék” olyan értelemben, mint nálunk a múlt század 70-es éveiben, és ezért nem fogadta a szlovák modernnek fellépését századunk elején olyan országos felháborodás és indulatos visszautasítás, mint amilyenben Adyék részesültek. Példaképeik hatására és a körülményeik folytán kialakult hangulatuk szerint a szlovák modernnek is a szubjektív lírát művelik, szimbolista képek, versük új zenéje elsősorban az egyéni bánatot, a magányérzetet, a pesszimizmust közvetíti, de verseikben hangot kap a nemzeti sérelem, a szociális elesettség gondja is és tematikában így kapcsolódnak az idősebb nemzedék által ápolt hagyományhoz.

A hagyományhoz való kapcsolódás nemcsak a nemzeti-szociális tematika folytatásában nyilvánul meg. Adyéknek a „magyar pokollal” kellett megvívniuk; ellenfeleik között felsorakozik az irodalmi élet hatalmi pozícióit megszállva tartó konzervatívok egész serege. A századforduló tájain nem is kínálkozik tiszteletet ébresztő, folytatásra ösztönző példa, Adynak Vajda Jánoson túl vissza kell nyúlnia Petőfi, Csokonai, a kuruckor világába, ha saját történelmi küldetésének gyökereit kutatja. A szlovákoknál nincs ilyen szakadék az új irodalom és a közvetlen múlt között. A szlovák szimbolista líra első köteté-

nek, Ivan Krasko Nox et solitudo-jának előszavát Vajanský írja, aki a polgári konzervativizmus tipikus képviselője. Mindazok a költők, akiknek indulásán vagy későbbi alkotásmódján a szimbolizmus hatása kimutatható, új irodalmi ízlésük ellenére is tisztelettel nézték és kisebb-nagyobb mértékben messterüknek vallották a szlovák irodalom nagy öregjét, Hviezdoslavot. (Vl. Roy, M. Rázus, Štefan Krčméry, E. B. Lukáč és mások.) A hagyományokkal való éles szembefordulás majd csak 1918 után, a nemzeti felszabadulás első éveiben fellépő fiatalok lázas útkeresésének lesz jellemzője.

Nálunk az új irodalomért folyó harc egyben politikai harc is volt. Az irodalmi-esztétikai ellentétes nézetek szembenálló frontjain a polgári radikalizmus és a feudálkapitalista reakció küzdött egymással. A szlovák modernnek fellépése nem szított fel politikai indulatokat, megőrizte tisztán irodalmi jellegét. Ez természetes is, hiszen a régi és az új képviselői — ha különböztek is egymástól ízlésben, szemléletben, életfelfogásban — a nemzeti élet alapvető kérdéseinek megítélésében azonos álláspontot foglaltak el.

Ezek a körülmények teszik érthetővé, hogy az új irodalmi törekvések jelentkezését nem fogadta merev elutasítás, legfeljebb jószándékú bírálat, a fiataloknak kijáró öregecs dorgálás, amelyből azonban a megbocsátás is kiérezhető. Úgy mint Vajanský szavaiból a Krasko-kötet említett előszavában: „Mély, szépen hangzó (versek) ... de szomorúak is, részben kétségbeesettek ... szinte belefájdul öreg szívem ... Szerencsés utat a homályból a világosság felé.” [3] Amikor Vajanský arról értesült, hogy a szlovák fiatalok a pozsonyi Székács-kör egyik ülésén Verlaine és Baudelaire költészetéről vitatkoztak, vezércikkben foglalkozott a kérdéssel, emlegetve „a szerencsétlen nyugati dekadensek hatását”. A végén megkönnyebbülten fűzte hozzá, hogy „mindez elmúlik majd, hiszen az egészséges szlovák lélek ennél rosszabb dolgokat is művelt már”. [4] Hasonló hangon reagált Vajanský, mikor Vl. Roy közölte vele a fiatal szlovák hlasisták folyóiratának, a Prúdynam a megalapítását 1909-ben: „Fiatal vagy, a fiatalok közt a helyed. Ha butaságokat fogtok elkövetni, kiporoljuk a frakkotokat.” [5] Ilyen szemmel nézett a fiatalokra Hviezdoslav is: szeretettel fogadta fellépésüket, de bírálta is őket pesszimizmusuk miatt, amelyben az irodalmi divat hatását látta. [6]

Mindez azonban nemcsak a jószándékról tanúskodik. E megnyilatkozások azt is elárulják, hogy az idősebb nemzedék nem értette meg a fiatalokat. Hangjuk, szemléletük, művészi eszközeik újdonságát amolyan fiatalos hóbortnak, divatjelenségnek fogta fel, amit nem kell komolyan venni, úgy is kinövik majd. Annak a felismerését, hogy ez az új költői hang új korszak kezdetét jelzi, megnehezítette számukra a modernnek fent említett hagyománytisztelete, a szlovák szimbolizmusnak az a sajátosan provinciális jellege, amelyről Sziklay László beszél. [7]

A magyar és szlovák új irodalom tehát megindulásakor nem volt közvetlen kapcsolatban egymással. A későbbi évek szlovák folyóiratait, napilapjait forgatva azonban többé-kevésbé összefüggően nyomon követhetjük a modern magyar irodalom szlovák visszhangját egészen napjainkig. Az itt fellelhető adatok és közlemények megmutatják, hogy a szlovák olvasóknak milyen mértékben és mennyire helytálló módon volt lehetőségük a tájékozódásra irodalmunk kérdéseiben. A közvetítést végző írók e téren kifejtett munkáján keresztül pedig képet kaphatunk a két irodalom közvetlen kapcsolatairól is.

Az első közlemény, amely hírt ad a Nyugat mozgalomról, a szlovák irodalmi élet vezető folyóiratában, a Slovenské Pohl'adyban jelent meg a 10-es

évek elején. [8] Nem eredeti írás, bő kivonata a Romanul c. folyóiratban közölt cikknek, amelynek szerzője Ady barátja és verseinek művészi fordítója, Octavian Goga román költő. A szerkesztő — Jozef Škultéty — a közleményhez fűzött megjegyzése szerint egyetért Goga megállapításaival. (Ellenvéleményt csak azzal a felkiáltójellel nyilvánít, amelyet Petőfi neve után tesz Goga következő mondatában: „A magyar nemzeti léleknek milyen különleges megtestesülése Petőfi.”) Milyen kép tárul a szlovák olvasó elé e közlemény alapján a modern magyar irodalomról? Először is értesülhetett arról, hogy irodalmunkban korszakváltásra került sor, valami mélyreható változás ment végbe és az előzőhöz képest merőben új irodalom van kialakulóban. E változás tartalmáról is tájékoztatja a közlemény: „eltűntek Jókai romantikus típusai, Kemény Zsigmond gőgös, keményfejű nemesei, Mikszáth rokonszenves élő parasztfigurái.” Helyüket új típusok foglalták el: „a lipótvárosi ügyvéd, a korlátolt szerencsevadász, a természet szépségei iránt közömbös városi pölgár”. Erkölcsi arculatukat a szélsőséges individualizmus, a brutális önzés s eddig ismeretlen frivolság jellemzi. Mindez azt mutatja, hogy az írók hátatfordítottak „az ezeréves magyarság történelmi eredményeinek”. Ennek igazolására idézi az ismertetés Ignotus egyik kijelentését: „A múlttal szemben egy kötelességünk van: elfelejteni”. Erre az új irodalomra Pest nyomja rá a bélyegét, ez a hirtelen nagyra nőtt város, „rögtönzött hangyaboly”, a maga „amerikanizmusával, kabaréival, éjszakai ocsmányságaival”. Számunkra a gondolatmenet végső kicsengése a legérdekesebb, az a két megállapítás, amely Goga cikkének a lényegét adja. Az egyikben az irodalmi élet — szerinte káros — megváltozásának legfőbb okául a zsidó származású írók tevékenységét jelöli meg, s ezzel megismétli a klérus egyik szócsövének antiszemitizmussal mérgezett vádaskodásait. [9] A másik megállapítása az előzőből következik: a magyar irodalom elveszítette nemzeti jellegét. (Csak Adyval tesz kivételt: „hipermodern költészetéből — annak minden egzotikuma mellett — kiérezzük a magyar vér féktelen szenvedélyességét”).

A Slovenské Pohl'ady — Goga cikkének részletes és egyetértő ismertetésével — tájékoztatta olvasóit a magyar irodalomban végbement változásról és annak tartalmi elemeire helyesen mutatott rá. De mivel átvette és megismételte a két legotrombább vádat, amellyel a konzervatív tábor el akarta némitani a Nyugat mozgalom íróit, elködösítette a szlovák közvélemény előtt modern irodalmunk jelentőségét és igazi lényegét. Megakadályozta annak a felismerését, hogy az új irányzat képviselői — a múltnak hátatfordítva — azoknak a „keményfejű, gőgös nemeseknek” a világát tagadják meg, akik a szlovák nemzeti sérelmek orvoslásának is a legfőbb akadályozói. Ezáltal lehetetlenné tette az összefüggések felismerését az új irodalom eszmei agitációja és a szlovák nemzeti törekvések között.

Ma már nehéz volna megállapítani, hogy mennyiben helyesbítették ezt a képet az olyan pozitív írói megnyilatkozások, mint Hviezdoslav válasza a Magyar jakobinus dalá-ra vagy Martin Rázusnak a magyar költőkhöz intézett Üzenete. [10] Azt is csak feltételezni tudjuk, hogy mindez felkelthette a művelt szlovák olvasók érdeklődését modern irodalmunk iránt. Azt azonban — éppen Hviezdoslav, Rázus példája, Roy fentebb idézett nyilatkozata alapján — határozottan állíthatjuk, hogy a szlovák írók figyelemmel kísérték a nyugatosok körül kialakult irodalmi harc menetét. Eljutott ennek a híre — és nemcsak Adyé — az irodalom iránt érdeklődő szlovák tanulóifjúság közé is. Az új irodalom terméséből összeállított kiadványok művekkel, életrajzi adatokkal

mutatták be azokat, akiknek a nevétől hangos volt akkor az ország. Egy ilyen antológia jelentette az akkor még selmecbányai középiskolás diák, E. B. Lukács számára is az első találkozást a Nyugat költőivel 1916-ban. [11] A Nyugat kiadásában 1911-ben megjelent kötet (Újabb magyar költők lyrai anthológiája. 1890—1910. Összeválogatta Elek Artur) 49 szerző verseiből válogat. Tehetség és szemléletmód tekintetében nagyon is tarka ez a névsor, hiszen Ady Endrétől Farkas Imréig, Szabolcska Mihályig terjed. Az 1890 és 1910 közötti két évtized önkényes egybefogása is idegen adásokkal zavarja az új magyar líra hanghullámain, de a kezdő költő, Adynak és a Nyugat nagy lírikusainak későbbi fordítója és szenvedélyes propagálója, itt szerzi első verselményeit — Adyn kívül — Babits, Kesztyolányi, Juhász Gyula, Tóth Árpád költészetéből. A tájékozódásban, a modern magyar irodalom jellemző vonásainak, célkitűzéseinek a felismerésében Elek Artúr előszava volt segítségére. De nemcsak az új költők híre és gyűjteményekben megjelent versei, hanem maga a Nyugat folyóirat is eljutott még az első világháború éveiben egyes irodalomszerető szlovák értelmiségiek kezébe. V. Beniák költő és avatott kezű műfordító — aki később a szlovák irodalom nagy kárára a Tiso-rezsim hivatalos lírikusa lett — 1957-ben nagy terjedelmű fordításgyűjteményt tett közzé modern líránk alkotásaiból. A kötet utószavában — Tóth Árpádról szólva — megemlíti, hogy Az új isten c. vers valamelyik 1919-es újságból kivágott papírlapon akadt a kezébe. [12] (Tóth Árpádnak ez a verse a Nyugatban jelent meg először 1919-ben április 1-én.)

A Nyugat nemcsak szépirodalmi anyagával keltett érdeklődést szlovák írói körökben, hanem elvi, esztétikai tárgyú írásaival is. Ez természetes, hiszen a modern művészet útján elindult szlovák költőknek a magyarokhoz hasonlóan meg kellett küzdeniök a kifejezés új eszközeiért, ki kellett alakítaniok saját esztétikai normáikat. Ehhez segítséget kaphattak a Nyugat esztétáitól, akik közül elsősorban Igotust becsülték nagyra. Štefan Krčmery így ír erről: „A Nyugat körül csoportosult fiatal magyarokban minden megvolt, ami a szlovákokat érdekelte. Vezető teoretikusukat, Igotust a széles látókör és a szilárd vonalvezetés jellemezte. A Nyugatban olyan esztétika körvonalait vázolta fel, amely szigorú és sokban új volt.” [13] Észrevették azt is, amiben a Nyugat mozgalom több volt irodalomnál-esztétikánál. A Monarchia fojtó, feudális légkörében a polgári átalakulás harcosainak tekintették a nyugatosokat, olyan embereknek, akik „európai módon gondolkodnak, akik ablakot tárnak mindenekelőtt nyugat felé és szellőztetni kezdtek”.

A közös vonások vizualásánál szó esett arról, hogy az új irodalom magyar és szlovák művelői közül többen jelentős műfordítói munkásságot fejtettek ki. Ebben mind a magyarok, mind pedig a szlovákok nagy elődök példáját követhették. De irodalmi kapcsolataink szempontjából érdekes az a körülmény, hogy a világirodalmi tájékozódásban — elsősorban a modern líra megismerésében — a Nyugat költői is segítettek a szlovák fiatalokat. A középiskolában elsajátított magyar nyelv közvetítésével, igényes fordításokon keresztül jutottak el a világirodalom értékes alkotásaihoz. Az így szerzett irodalmi élmények és ismeretek azután minden bizonnyal erősítették a fordítói kedvet és így közvetve szerepet játszottak a modern szlovák fordításirodalom gazdagodásában. Az irodalom iránt érdeklődő ifjúságnak különösen kedvelt olvasmánya volt Kosztolányi három kötetes világirodalmi antológiája, a Modern költők (megjelent 1913-ban), amelyről Štefan Krčmery a következőket

mondja: „Kosztolányi vaskos antológiája a Lukáč nemzedékéhez tartozó, irodalmi érdeklődésű diákok számára valóságos breviáriummá vált”. [14]

Ez a nemzedék, amely az önálló csehszlovák állam megalakulása után adja ki első köteteit, irodalmunk iránti érdeklődését az új körülmények között is megőrzi. Közülük kerülnek ki azok a költők, akik a két világháború közötti évtizedekben szinte programszerűen foglalkoznak irodalmunk — főként Ady-nak és a Nyugat nagy lírikusainak — közvetítésével. Ősztönzést kapnak Pável Bujnáknak prágai, majd pozsonyi egyetemi tanár összehasonlító irodalomtörténeti tevékenységétől is, amelynek egyik jelentős eredménye a magyar–szlovák irodalmi kapcsolatokról szóló könyv: Arany János a szlovák irodalomban. (Ján Arany v literatúre slovenskej. 1924.) E könyv megjelenését élénk vita követte, amely alkalmas volt arra, hogy az írókén kívül a folyóirat olvasóközönségének figyelmét is a kapcsolatok és általában irodalmunk irányába terelje.

Ebben a kedvező helyzetben közölte a háború után újból megindult Prúdy c. folyóirat Kázmér Ernő pozsonyi újságíró és kritikus kétrészes tanulmányát a modern magyar irodalomról. [15] A tanulmányt nemcsak tárgya és közlési helye állítja kapcsolataink vonalába, hanem az is, hogy szerzője Pável Bujnáknak ajánlotta és a magyar kéziratot az 1918 után vezető szerephez jutott fiatal nemzedék egyik legtehetségesebb lírikus tagja, Ján Smerk fordította szlovákra.

Tanulmánya első részében Kázmér a modern magyar líráról, a másodikban a prózáirókról ad áttekintést. A társadalmi háttérnek abban a rajzában, amelyet az új magyar irodalom mögé vetít, vannak vitatható, illetve torzító vonások, amelyek a szociáldemokratizmus eszmei hatását mutatják. (A századfordulón fellépett új társadalmi erők között az ipari munkásság mellett csak a városi értelmiséget látja, a szociáldemokrata pártnak csak a pozitívumait hangsúlyozza; a forradalom és az ellenforradalom Kázmér szemében „bolsevik és reakciós kaland” stb.) Tanulmánya mégis az első kísérlet, amely a modern magyar irodalom létrejöttének körülményeit, irodalmunk fejlődésében betöltött szerepét és helyét a tudományos elemzés igényével igyekszik megrajzolni a szlovákok számára. Rámutat arra az objektív folyamatra, amely a magyarországi gazdasági élet rohamos kapitalizálódása következtében a századfordulóra szükségképpen maga után vonta a politikai válság fokozódó elmélyülését, az új társadalmi-politikai erők harci felsorakozását. A szociális és nemzetiségi ellentétektől telített belpolitikai légkör a közvélemény gondolkodó részét az örökölt erkölcsi és esztétikai értékrend felülvizsgálatára, illetve elvetésére készítette. Az elkerülhetetlen változás jelei feltűntek a képzőművészetben, a zenében, az egyetemi ifjúság közt megindult erjedésben és az irodalomban is. A szellemi forrongás fontos szerephez juttatta az ellenzéki sajtót és annak hadállásai nyújtottak fedezéket a kibontakozó új irodalom képviselőinek. A Nyugat előzményeként említi Kázmér a Hét körének szerepét, rámutat a fokozatosan kialakuló új tematika, írói szemlélet és magatartás elemeire, amelyekben — a konzervatív irodalom mesterkéltén nyugodt optimizmusával ellentétben — már a modern nagyvárosi élet, a nyugati polgári világ „forró atmoszférája, nyugtalansága, idegessége” jelentkezik. A tanulmány részletesebben foglalkozik Ignotus személyével, jellemzi költészetét, ismerteti sokirányú tevékenységét, modern irodalmi életünk összefogására irányuló szervező munkáját, amelyet Bessenyei György erőfeszítéséhez hasonlít. A Nyugat folyóiratról — utalva annak szervező — összefogó szerepére, a liberális szerkesztési elvekre — így nyilatkozik: „a Nyugat... az új alkotó tehet-

ségek nagy, szabad fóruma, amely nyitva áll minden világnézet és forma számára s amely köré néhány év leforgása alatt minden fiatal író felsorakozott.” [15] Kázmér is említi a nemzetietlenség és a tradíciók megvetésének vádját, de már nem olyan nézőpontból, mint ahogy ezt a Slovenské Pohl'ady 1913-as évfolyamának olvasói tudomásul vehették. Arra hívja fel a figyelmet, hogy a nemzeti tradíciókra való hivatkozás a nyugatosokkal szemben csak szépen hangzó jelszó volt. A hivatalos irodalom hívei, az elavult régi rend védelmezői valójában a nyugati eszmék győzelmétől félték és saját hatalmi pozícióikért aggódtak. Ezzel szemben a Nyugat tábora a „jövő épületéhez hordja az anyagot, az átformalódó ember szövetségese és a háború után is a Nyugat gárdája halad a magyar irodalmi élet első soraiban, az igazi nyugatot képviselve Európa keletén”. Az általános helyzetkép bemutatása után sorra veszi a Nyugat költőit, íróit s róluk vázlatos, de sok tekintetben találó képet rajzol.

Ezt a képet újabb vonásokkal egészítették ki azok az irodalmi estek, amelyek Móricz Zsigmond csehszlovákiai utazásai során kerültek megrendezésre a harmincas évek fordulóján. [16] Móricz Kassán, Pozsonyban, Léván és más szlovén városokban tartott előadást, felesége, Simonyi Mária, valamint Ascher Oszkár pedig Ady, Babits, Kosztolányi és Tóth Árpád verseiből adott elő. Ezeket az esteket elsősorban a magyar közönség számára rendezték, de a szlovák sajtóban is volt visszhangjuk és bizonyára a közönség soraiban is voltak szlovák érdeklődők. [17]

Mégis feltűnhet, hogy a harmincas évekig a Nyugat nagy lírikusai közül egyiknek sem jelent meg verse szlovák nyelven, míg Adynak — éppen a köztársaság első évtizedében — számos költeményét lefordították már és több cikket is írtak róla. Ennek okát Ady magasan a többiek fölé emelkedő költői nagyságában kell látnunk, továbbá abban, hogy még a leginkább tájékozottak sem tudtak magukban helyes értékelést felállítani hosszú ideig a Nyugat vezető lírikusairól.

Štefan Krčméry azt mondja E. B. Lukáč és a magyar költők kapcsolatáról, hogy (Lukáč) „egyezségre jutott szívében a maga Adyjával és Kosztolányi Dezsővel. Ady közel állt hozzá, belső tüzével, Kosztolányi a külföldi költészet iránt tanúsított érdeklődésével... Babits a versteknikájával vonta magára a figyelmét.” [18] Ebből az is kiviláglik, hogy igazi nagy versélményt — olyant, amely hangulati-esztétikai hatásával arra kényszerítette Lukáčot, hogy saját nyelvén megszólaltatva másokhoz is továbbítsa — mindenekelőtt Ady műveiből merített. Értékelési szempontjait is ez határozta meg. Ezért írhatta még 1930-ban is azt az igazságtalan, téves ítéletet a Nyugat lírikusairól, hogy azok „Ady és Juhász kivételével mind harmadrendű jelenségek, német és francia minták utánzatai.” [19] Juhász Gyulát „a legnagyobb modern lírikusok egyikének” tartja, és a múltból örökölt valamiféle romantikus Alföld-szemlélet alapján a „Tisza menti délibáb és a harmadfél méteres rozstáblák” költőjét látja benne.

Mégsem a tiszai táj hangulatát megragadó versekből választ először Lukáč, hanem az Anna-versek egyikét, a Vigasztalásul címűt fordítja le 1930-ban. [20] Ez az első vers, amely Ady nagy költőtársainak műveiből szlovák nyelven megjelent. Ettől kezdve találunk — ha nem is sűrűn — a szlovák irodalmi folyóiratokban a sokkal gyakrabban előforduló Ady-versek mellett a nagy kortársak alkotásaiból is. Az első szlovák Babits-vers is 1930-as keletű (6. Ligeti részlet), Baniak fordítása.

Verseik tolmácsolása mellett folyóiratukat, magát a Nyugatot is figyelemmel kísérik a szlovák szerkesztőségekben. A Nyugat 1931. 5. száma a csehszlovák sajtóban is visszhangot váltott ki. [21] Igaz, elsősorban nem irodalmi, hanem politikai érdekessége miatt: itt közli Móricz Zsigmond Az irodalom és faji jelleg c. cikkét, amelyben elismerően nyilatkozik a csehszlovákiai magyar ifjúságról. A Slovenské Pohl'ady-t pedig a Nyugat 1932. 4. sz. alapján a modern magyar líra ritmikai kérdései foglalkoztatják. [22]

Babits pozsonyi látogatása és a személyes találkozás arra készíti E. B. Lukáčot, hogy helyesbítse 1930-as, téves véleményét a „harmadrendűség” kérdésében. [23] Most is Adyhoz méri Babitsot és rövid cikkében kétszer is utal a köztük levő különbségre. („Babits... a nála nagyobb Ady Endrének kortársa és barátja; ... a Nyugat köréhez kapcsolódott, ahol Ady volt a vezető szellem” ...) Ez a különbség — Lukáč véleménye szerint — Babits verseinek kisebb belső feszültségén és a formai megoldások precizitásán szemlélhető. Egyben azonban — elégtételül a korábbi elmarasztalásért — megjegyzi, hogy „Ady árnyékában is megőrizte személyes költői tekintélyét és Ady után a második legnagyobb magyar költőként emlegették.” Ezt az elismerést Lukáč cikke címében is kifejezésre juttatja, amikor a „legnagyobb élő magyar költő” pozsonyi látogatását jelenti be.

A harmincas évek elején lezajlott nagy Ady-vita [24] újabb alkalom volt a Nyugat-tal való elmélyültebb foglalkozásra és a köréhez tartozó költők közelebbi megismerésére. Ady védelmére írott hosszabb tanulmányához [25] — amely a magyar—szlovák összehasonlító irodalomtörténet szlovák úttörőjének, Pavel Bujnáknak a nevéhez kapcsolódik — E. B. Lukáč a Nyugat folyóiratot forgatja, elsősorban az 1919-es februári Ady-számot. Ebben leli meg Tóth Árpád tanulmányát (Ady költészetének viszonya elődeihez és a francia modernekhez), amely nagy segítségére volt témája kidolgozásában, de közelebb hozta Tóth Árpád költészetéhez is. Erről árulkodik az a körülmény, hogy az Ady-tanulmány megjelenési évében, 1933-ban elsőként és a szlovákoknál először Lukáč fordít Tóth Árpád verseiből. [26]

Az Óh, forgó földünk! c. vers közlésével — az Elán után — most már a Slovenské Pohl'ady olvasói is kapnak ízelítőt az új magyar költészetből és pedig nemcsak Tóth Árpád — és a Nyugat első nemzedékéhez tartozó, már korábban fordított Juhász Gyula és Babits — verseiből, hanem a fiatalabb nemzedék — Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Gulyás Pál, Berda József — munkáiból is. E. B. Lukáč ugyanis Z novej mad'arskej lyriky (Az új magyar lírából) gyűjtő cím alatt közli egy-egy költeményüket. Ezeket mutatja be — az Ady-fordítások mellett — azon az irodalmi esten, amelyet a budapesti csehszlovák követség rendeztek 1934. április 29-én magyar és szlovák írók részvételével. [27]

Könyv alakban először 1936 novemberében jelentek meg fordítások a modern magyar líra alkotásaiból E. B. Lukáč kötetében [28], amelynek első része a költő addig kiadott versköteteinek anyagából tartalmaz válogatást, a második rész pedig francia, német, magyar és perzsa lírikusok verseiből készült átültetéseit gyűjti össze. A magyar fejezet tartalma: 14 Ady-vers és 11 egyéb versfordítás, Babits, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc és mások művei. Ez a kiadvány bizonyos hangsúlyt adott a Nyugat köréhez tartozó költőknek, nemcsak azzal, hogy az addig elszórtan megjelent néhány verset most összegyűjtve adta az olvasó kezébe, hanem elsősorban azzal, hogy — Baudelaire, Rimbaud, Verlaine, Hölderlin és mások társaságában közölve Babits, Juhász Gyula, Tóth Árpád és a többi magyarok verseit — az európai líra rangjára

emelte a magyar nyugatosokat. Ezt az értékelést hitelesítette Jozef Hora cseh költő is, aki a kötet előszavában úgy mutatja be Lukáčot, mint aki kiválóan ismeri a nagy irodalmakban felhalmozott „érzelmi és gondolati gazdagságot”, abból nagy hozzáértéssel és igényesen válogat, hogy gazdagítsa a hazai irodalmat.

A „hazai irodalom gazdagításának” szándéka vezeti Lukáčot akkor is, amikor 1939 őszén az *Elán* c. folyóiratban megvonja a magyar–szlovák irodalmi kapcsolatok mérlegét és kifejti véleményét a kulturális csere további szélesítéséről. [29] Ebben megállapítja, hogy mind a két oldalon akad bőséges tennivaló. A szlovák irodalom számos kiemelkedő alkotásáról — mert nincsenek lefordítva — nem tud a magyar olvasóközönség. Meg kell gyorsítani a magyar művek szlovák közvetítését is és mindenekelőtt rendszeresebbé kell tenni a kapcsolatokat. A nagyszámú Ady-fordítást sikernek könyvelni el, de elégedetlen amiatt, hogy Ady nemzedékének tagjai és a fiatalabb magyar költők nem részesültek kellő figyelemben. „A dytől — írja — nálunk bőségesen fordítottak, de már kortársai, mint Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád és természetesen az újabbak, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Erdélyi József, József Attila és a többiek csaknem teljesen ismeretlenek.” Ennek a hiánynak a kiküszöbölése céljából veti fel egy költői antológia kiadásának gondolatát: „A költészet területéről szükségünk volna egy jó, terjedelmes, magyar lírai antológiára . . . amelyben a klasszikusokon kívül az új iskola is képviselve volna a század elejétől napjainkig”. Ezzel egyben programot is adott, elsősorban önmaga számára, amelynek a megvalósításához az *Elán* legközelebbi számában hozzá is fog. Cikksorozatot indít a modern magyar líra reprezentánsainak bemutatása céljából s mindegyik közleményhez szemléltetésül egy-egy verset csatol.

Elsőnek Kosztolányit választja, mert a fenti megállapítás mindenekelőtt öreá illik: azideig egyetlen verse sem jelent meg szlovákul. (Csak két regénye volt ismert: A véres költő, Göllnerová szlovák, és az Édes Anna, L. Novomeský cseh nyelvű tolmácsolásában.) A költőt ismertető cikkhez [30] csatlakozik az Anyák (Matky) c. vers, E. B. Lukáč fordítása. Lukáč arra is felhasználja ezt az alkalmat, hogy néhány mondatban utaljon a Nyugat mozgalom jellegére, a magyar irodalom fejlődésmenetében elfoglalt helyére, és azokra a jegyekre, amelyek a nyugatosok művészetét jellemzik. Véleménye szerint ezek a következők: A magasabb művészi igényesség követelése (szemben az előző korszak epigonjaival), harc az új formák győzelméért, kifinomult nagyvárosi érzékenység. Előbb Babitsnak szolgáltatott elégtételt, most már a Nyugat többi nagyjait is helyükre teszi: Ady és Babits mellett „a három legjelentősebb lírikus . . . Tóth Árpád, Juhász Gyula és Kosztolányi Dezső”. Közös vonásokat is felfedez a három utóbbiban: mind a hármat összekapcsolja a meghittség sajátos attitűdje és — orvosságként az élet keserősége és durvasága ellen — a művészet és a szépség kultusza.

A programnak megfelelően kerít sort Lukáč az *Elán* 1939 decemberi számában Tóth Árpád életművének bemutatására. Egyben lefordítja az *Egy leány szobájában* (V izbe dievčat'a) c. verset. A folyóirat következő száma Juhász Gyulával foglalkozik és közli a *Zene* (Hudba) c. költeményt. Ezzel azonban a sorozat megszakad. Az összekuszálódott politikai helyzetben valami hátsó szándékkal gyanúsíthatják a szerkesztőséget. Legalábbis erre lehet következtetni abból a szerkesztőségi megjegyzésből, amely a Juhász Gyuláról szóló cikk alatt olvasható: „E. B. Lukáčnak ezek a cikkei nem követnek semmiféle poli-

tikai célt, tisztán művészi és kulturális szándékkal készültek.” [31] De néhány hónapos szünet után — ha a cikkek nem is — a fordítások folytatódnak. Még 1940 októberében közli az Elán Juhász Gyula Baudelaire halála (Smrt' Baudelairea) c. versét Lukáč tolmácsolásában, 1941 januárjában a Jövő vetését (Siatie budúcnosti), azután Erdélyi József és Áprily Lajos egy-egy versét. Ebben és a következő évben már V. Beniák is közvetíti az Elán olvasóihoz Babits és Kosztolányi egy-egy költeményét, Juhász Gyula négy versét, köztük a Milyen volt . . . (Aká bola) c. gyönyörű Anna-verset.

Közben a sorozatban megakadt Babits-ismertetés ügye is megoldódott. Igaz, nem az eredeti elképzelés szerint, nem Lukáč írását közölte az Elán, hanem Babits Mihályét, az Örökké ég a felhők mögött (Vallomás helyett hitvallás) címűt, a költő halálának alkalmából. [32] A cím alatt a szerkesztőség megjegyzése: „A modern magyar irodalom kiváló költője, Babits Mihály 1941. augusztus 4-én meghalt Budapesten 58 éves korában.” A megemlékezés ténye és a terjedeleme is (az egész Hitvallást közlik a három utolsó bekezdés kivételével Otto Obuch fordításában) azt mutatja, hogy tisztában voltak Babits jelentőségével. De érdekes a megemlékezés módja is. Megoldhatták volna egy versfordítással és néhány sorral is, amint ez általában szokás. E helyett Babits „önarcképét” közölték, amely a vallomás szubjektív hangján teljes emberi közelségbe hozta a költőt a szlovák olvasókkal. Azt a Babitsot mutatta meg, aki a népek egyenjogúságát és a békét hirdette az akkor már tomboló háborús viharban; a humanistát, a nagyműveltségű gondolkodót, aki súlyos belső vívódások gyötrelmei árán sem találta meg a tájékozódás biztonságát a „világ vak erői” között, aki mégis hitt az alkotás értelmében, a nehézségeket leküzdeni képes emberben.

Két évvel később, 1943-ban megjelenhetett a lírai antológia is, amelynek tervét E. B. Lukáč az irodalmi alkotások cseréjéről írott cikkében 1939-ben vetette fel. Megvalósulását nemcsak a fordítások lassan, de mégis csak növekvő száma tette lehetővé. Jelentős szerepe volt itt annak az együttműködésnek is, amely a kapcsolatok magyar és szlovák hívei között írói körökben évek óta fennállt. Ennek az együttműködésnek a gyümölcse a Szalantai Rezső szerkesztésében, E. B. Lukáč bevezető tanulmányával megjelent Na brehu čiernych vôd (Sötét vizek partján) c. fordításgyűjtemény. [33] A kötet tizenhét magyar költő verseiből válogat. Köztük található a Nyugat nagy nemzedéke, azután a fiatalabb generáció olyan tagjai, mint Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, József Attila és mások. Az Ady-versek száma a legnagyobb. Babits Mihálytól az Új könyvekre (Na nové knihy), a 6. Ligeti részlet (Motív z parku), a Július (Júl) és a Csillag után (Za hviezdou), Kosztolányitól a Mélyek a kutak (Hlboké sú studne), az Anyák (Matky) és az Ilona (Ilona), Tóth Árpádtól az Egy leány szobájában (V izbe dievčat'a), az Oh, forgó földünk! (Krútiš sa zem), a Lélektől lélekig (Od duše k duši) és a Rozskenyér (Ražný chlieb) olvasható, e két utóbbi Jaň Poničan fordításában. Ady után a legtöbb verssel Juhász Gyula van képviselve: Az élet hegyén (Na vrchu života), Vigasztalásul (Pre potechu), Milyen volt . . . (Aká bola . . .), A bárka révbe indul (Bárka vchádza do prístavu), Vidék (Vidiek), Deo ignoto, A panorámás (V panoptiku), Szimpozion (Symposion), Baudelaire halála (Smrt' Baudelairea), Augustus, A jövő vetése (Siatie budúcnosti), Zene (Hudba). A felsorolt költeményeket — a Ján Joničan neve mellett megjelölt kettő kivételével — részben E. B. Lukáč, részben pedig V. Beniák fordította.

Ez tehát a második alkalom — Lukáč 1936-os kiadású kötete után — hogy a nyugatosok verseivel könyv alakban találkoznak a szlovák olvasók. Ha volt érdeklődés a folyóiratokban elszórtan közölt versek iránt, mint Lukáč állítja a kötet bevezető tanulmányában, [34], azt most nagymértékben felfokozta az a gáncsokodás és gyanúsításokkal teli sajtóhadjárat, amelyet a szélsőjobboldali körök indítottak az antológia és a kiadásában közreműködő személyek ellen. Mindenesetre a kötet minden addigi közleménynél gazdagabb képet nyújtott modern költészetünkről. A versek most összegyűjtve, egymás mellé állítva sokkal többet árultak el szerzőikről, mint külön-külön. Annál is inkább, mert a fordítások előtt közölt rövid, tömör ismertető az egész életműre is engednek vetni egy-egy pillantást.

A felszabadulás után még a Tvorba c. folyóirat számai hoznak elszórtan egy-egy Babits-, Juhász-, Kosztolányi-verset Beniák tolmácsolásában. Majd a lap 1950-ben bekövetkezett megszűntével a sornak vége szakad. Mint ahogy megszűnt az irodalmi kapcsolatoknak az a formája is, amely a két világháború közti évtizedekben alakult ki és a maga eszközeivel segítette a közeledés ügyét, s amely átnyúlt még 1945 felett, azután egyre gyérülő jelekben nyoma veszett, jelezve, hogy a kulturális kapcsolatok régi, polgári korszaka véget ért. Irodalmi kapcsolataink új formáját már nem az elszórtan megjelent versek, nem az ötletszerű válogatás jellemzi, hanem — egyebek között — olyan fordításkötetek, mint Smrek három könyve Petőfi (1953), Ady (1950), és József Attila (1952) verseivel és V. Beniák vaskos antológiája (1957) a Nyugat nagy lírikusainak műveivel.

V. Beniák könyve [35] — Ady, József Attila és Illyés Gyula nagyszámú verse mellett gazdag válogatásban tolmácsolja a nagy nyugatosok költeményeit. Babitsnak 28, Juhász Gyulának 52, Kosztolányinak 12, Tóth Árpádnak 19 versét fordítja le. A kötet utószavában Beniák részben a saját benyomásaira, részben pedig a tárgyhoz kapcsolódó irodalomra támaszkodva felvázolja a Nyugat folyóirat körét képező „nagy plejád” tagjainak portréját s korszakváltó szerepükre utalva megállapítja, hogy „a XX. század első két évtizedében — élükön Adyval — ők uralkodtak a magyar Parnasszuson”.

E vázlatot négy nagy lírikusának szlovák visszhangját, azt kell megvizsgálunk, milyennek látják, hogyan értékelik a szlovákok Babits, Juhász Gyula, Tóth Árpád és Kosztolányi költészetét.

Szlovák nyelvű tanulmány — mint Adyról nem is egy — ezekről a költőkről nem készült. Az előzőekben említett közlemények nem a mélyreható elemzés igényével íródtak. Céljuk határozta meg jellegüket. Vagy általános tájékoztatást kívántak adni az új magyar irodalomról, mint Kázmér írása és ebben az esetben a hozzávetőlegesen teljes felsorolás szándéka eleve néhány soros bekezdésre szűkítette az egy-egy íróról szóló mondanivalót, vagy pedig a versek jobb megértését voltak hivatva elősegíteni, mint Szalatnai 1943-as antológiájában vagy Beniák könyvében. Az írói életmű elemzését mindkét esetben mellőzni kellett. Az előzőekből következik, hogy ezek az írások értékelést keveset adnak s ha ilyenre mégis sor kerül, az többnyire deklaratív jellegű, kísérlet egy-egy jellemző vonás vagy mozzanat megfogalmazására, a legelőször a vonatkozó irodalom egy-egy tételének átvétele. Sőt Beniák, — hogy elkerülje az esetleges tévedéseket — az egyes költők bemutatásánál hosszasan idéz a legilletékesebbnek tartott szerző idevágó megállapításaiból. Egyéni véleményyt többnyire csak a fordító versélményeinek formájában kapunk, de ez

is alkalmas arra, hogy felkeltse a szlovák közönség kíváncsiságát. Az igazi értéke ezeknek az írásoknak abban van, hogy a költők életrajzának és műveinek az ismertetésével kulcsot adnak a versek olvasásához.

A Nyugat nagy lírikusai közül — Juhász Gyula költészete keltett legnagyobb érdeklődést és rokonszenvet a szlovákoknál. E. B. Lukáč a *Na brehu čiernych vôd* c. antológia bevezetőjében két lehetőséget tételvezet a rokonszenv forrásaként. Az egyik Juhász Gyula költészetének — a szlovákokéval rokon — alaphangja: „a melankólikus lágyság, a csendes merengés”, a verssé érett „gyötrő töprengések”. A másik tematikai jellegű: lehetséges — mondja Lukáč —, hogy a szlovákok figyelmét „a Tisza menti délibáb és a tipikus magyar tájak” költője ragadta meg, akinek tájverseiben saját szülőföldjük és környezetük „izgató ellentétét” fedezték fel. A rokonszenv és az emberi együttérzés melegsége különös erővel sugárzik Beniák szavaiból, mikor Juhász Gyuláról beszél [36]. Benne a szenvedő ember kelt részvétet, a mélyseges bánat döbbsenti meg és készíti ilyen szavakra: „Mit tettetek vele? kérdezi az ember, miközben olvassa ezeket az annyi vággyal és szomorúsággal teli verseket.” Azután egy személyes vallomás következik, amely újabb oldalról világítja meg Juhász Gyula és a szlovákok kapcsolatát: a szakolcai két év költői termése, a szlovák táj hangulatát őrző versek megértő embersége. „Juhász Gyula verseit, köztük a szlovák motívumokat tartalmazó szakolcaikat, nagy, kegyeletes tisztelettel tolmácsolta a fordító. Úgy nyúlt utánuk, mint valami elrejtett kincs után, amelynek ragyogása áttör a homályon. Rövid, kis versek, szonettek, amelyekben a második versszak rímelése eltér az elsőől, — semmi különös — gondolod, kedves olvasó, de aztán a szívedbe markolnak: varázserejük van”. — Így vall Beniák Juhász Gyula verseiről.

E. B. Lukáč már 1940-ben [37] felveti azt a gondolatot, hogy érdekes volna tüzetesebben megvizsgálni a szlovák környezet nyomait a szakolcai verseken. Ezt a munkát Szalatnai Rezső végezte el, aki mint a szakolcai évek kutatója és az irodalmi kapcsolatok erősítésén fáradozó szlovákok íróbarátja, maga is nagy szerepet játszott Juhász Gyula népszerűsítésében. 1940-ben Pozsonyban megjelent tanulmánya [38] — a költő egyik nyilatkozatára támaszkodva — azt a hangulati egyezést emeli ki, amely Juhász Gyula nehéz bánatú magánya és a táj felett lebegő „szláv melabú” (Juhász Gyula kifejezése) között fennállt. Három évvel később [39] újból felemlíti a szláv melabút, mint a környezeti hatás egyik megnyilvánulását s másikként azokat „az érdekes szakolcai motívumokat jelöli meg, amelyek a később keletkezett versek egész sorában is kimutathatók. A kérdés részletes elemzését Szalatnai nemrég megjelent monográfiája tartalmazza [40]. Ebben a szerző — gondos környezetrajzzal és a verseket fakasztó élményvilág feltárásával — áttekintést ad a szakolcai motívumok egész köréből. A sajátos hangulati színeződés igazi forrását is megjelöli abban a körülményben, hogy a költő itt találta meg „a szlovák melódiát, a szlovák népi sajátosságot, amit saját költeményeiben örökít meg.” [41] A környezetből merített témák és a szlovák folklór felszívódott ízei önmagukban is meggyőzően indokolják a rokonszenvet és érdeklődést. Szalatnai kutatásai azonban fényt derítenek e rokonszenv egyéb forrásaira is. Juhász Gyula mint tanár és ember is maradandó nyomokat hagyott számos olyan szlovák tanítványa szívében, akik a későbbi évtizedekben szerepet játszottak a kulturális élet különböző területein és szeretettel emlékeztek vissza melegszívű, a szlovákok nemzeti problémái iránt is megértést tanúsító tanárakra [42]. A nemzetiségi kérdésben — ha nem is olyan kirobbanó erővel,

mint a Magyar jakobinus dala költője — a „szláv és magyar keservek” rokon-
ságát hirdette. Ő is, ami nem maradhatott titok a két háború közötti irodalom-
szerető szlovák értelmiség körében. Annál kevésbé, mivel az irodalmi kapcsola-
tok magyar hívei a másik oldalon elért minden eredményt nyilvántartottak
és elismeréssel nyugtáztak. Ez azután további munkára serkentett, mint ahogy
újabb versek fordítására ösztönzött az az apró megjegyzés is, amelyben Sza-
latnai — E. B. Lukáč Ady-kötetéről, a V mladých srdciach-ról a pozsonyi Esti
Újságban írva — megdícséri Beniakit Juhász Gyula Vidék c. versének „pará-
dés” fordításáért [43].

Mindez nem jelenti azt, hogy a szlovák sajtó többet foglalkozott volna
Juhász Gyulával, mint az itt tárgyalt másik három lírikussal. Fordítani sem
kezdték korábban ezeknél, bár verseiből lényegesen többet ültettek át. Az elő-
zőekben érintett okok folytán azonban bizonyosra vehető, hogy az irodalom
iránt érdeklődő szlovákok körében Ady után leginkább Juhász Gyula talált
megértő fogadtatásra. Ezt támasztja alá E. B. Lukáč egyik megjegyzése is,
amely szerint „a szlovák fordítók Ady után, talán Juhász költészetéhez nyúl-
tak a legnagyobb kedvteléssel”. [44]

A nyugatosok szlovák tablóján is az ő képe a legplasztikusabban kidol-
gozott, ami a költő életművének elmélyültebb tanulmányozására vall, bár
egyes megállapítások itt is Schöpflin és Komlós Aladár szemléletének hatását
tükrözik. Leginkább E. B. Lukáč cikkén [45] érezhető, hogy erősebben tá-
maszkodott Komlós Aladár könyvére, Az új magyar lírá-ra.

Az ismertetések igyekeznek bemutatni Juhász Gyula egyéniségét, meg-
világítani költői attitűdjét. Ennek alapvető vonását a passzív vágyakozásban
jelölik meg. A Na brehu čiernych vŕd miniatúrájában [46] Szalatnai utal ennek
tárgyára, irányára is, amikor arról beszél, hogy a költő „alapállása a csendes,
de végtelen vágyakozás... a világ szépségei, az isten, a kedves, a művészi
tökéletesség, a Nirvána után”. Beniák véleménye szerint e költői-emberi ma-
gattartásban a passzivitásra, az akarat hiányára esik a hangsúly. Szembeállítva
Ady célratörő aktivitásával úgy látja, hogy „Juhász nem akart, nem tudott
akarni, legfeljebb álmodozni és vágyakozni.” És tovább: „Nem lázad, nem
tanúsít hősiességet, szelíden megadja magát és legfeljebb panaszkozik.” Okát
is kutatja s azt az alkati ideggyengeségben látja. De feltételez valamiféle misz-
tikus sorsszerűséget is, [47] s ez Beniakra inkább jellemző, mint amennyire ta-
láló a magyar költőre.

A valósághoz való viszonyáról, világszemléletéről E. B. Lukáč mond leg-
többet, de közlései egyoldalúan e szemlélet idealista elemeit hangsúlyozzák.
A nagy francia dekadensekhez legközelebb álló magyar költőnek tartja, aki
„átérzi az emberi élet hiábavalóságát és ürességét, a lélekölő és gyilkos unal-
mat... minden dolog és minden táj tompa egyhangúságát” [48]. Ebből a
„baudelaire-i ennuí”-ból kivezető fejlődési út további szakasza „a részvét az
egész szenvedő teremtett világ iránt”. Ez az egyetemes részvét válik Lukáč
szerint Juhász költői alkotó munkájának „mozgató rugójává”, az egyetlen
értékké a világon, amely kárpótol minden szenvedésért. Ezt az érzelmi-szem-
léleti alapállást egyrészt a kereszténységgel rokonítja, másrészt a buddhizmus-
ból és Schopenhauer filozófiájából származtatja, és „filozófiai panenteizmus-
nak” nevezi. Hogy Juhász Gyulának másfajta kapcsolata is volt a társadalmi
valósághoz, arra csak egyetlen utalást találunk Lukáčnál, azt, amelyben „az
emberi nyomor karavánjairól” beszél. Szalatnai szlovák nyelvű jegyzete [49]

már konkrétan mutat rá „a szegények és az elnyomottak költőjére”. A Lukač festette irracionális világkép egyensúlyát azonban Beniák billenti helyre. Érthetően, hiszen 1957-ben már nem maradhattak rejtve azok a versek, amelyekben a szocializmus eszmevilágához kapcsolódó, forradalmi gondolkodású költő szólal meg. De Beniák korrekciója sem teljes, mert Juhász Gyula oda-fordulását a társadalmi valósághoz nem egy egész fejlődési szakaszt átfogó folyamatnak tekinti, hanem olyan kivételes alkalmaknak, amikor a költőt elborító álomvilágba egy-egy pillanatra betör a valóság reális szemlélete [50]. A „való világ realitásának pillanatait” jelző verseket idézve (A munka, A dolgozókhöz, Új vallomás stb.) Beniák azt a Juhász Gyulát mutatja be a szlovákoknak, aki „végérvényesen kinyilvánította a dolgozó emberiséghez való tartozását”, egyben „gyűlöletét is az elnyomók iránt”.

A szlovák Juhász-irodalom szinte teljes egészében megrajzolja azt a tematikai kört, amelyben a költő életműve elhelyezkedik. A szakolcai költemények, az Anna-versek és a társadalmi mondanivalót megszólaltató alkotások mellett sok szó esik az alföldi táj hangulatában fogant, vagy éppen a szűkebb haza, a Szeged-környék ihletéséből táplálkozó versekről. Többször idézett cikkében E. B. Lukač az „egyetemes részvét”-ből vezeti le a tájverseket, amelyekhez sok indítékot nyújtott a költő tanári pályafutásának változatossága is. Különösen finom művű verseknek érzi azokat, amelyekben Juhász Gyula „a kisvárosi utcák, kapuk, házak, temetők levegőjét, a szorongás és a távolba vágyás hangulatát” ragadja meg. A legnagyobb elismeréssel mégis a szülőföld szeretetével festett kis tájképekről nyilatkozik: „De a legvarázslatosabbak Tisza menti tájai, a fűzfák mélabúja, a kalászosok lírája, a tehéncsordák kolomp-hangja, a pihenő, fáradt lovak, a tücsökzene”. És tovább: „Így lesz a magyar magány, a síkság fölé hajló végtelen égbolt, az árván álldogáló gémeskutak költőjévé.” Szalatnai jegyzete a Na brehu čiernych vód-ban a szép alföldi táj-versek mellett a költemények újabb csoportjára hívja fel a figyelmet, amikor megemlíti „a magyar sorsról és népről írott szonetteket”. Beniák nem beszél a tájversekről, bár azokból is fordított. Az ő véleménye szerint — a reális látás fentemlített pillanatait kivéve — a költői ihlet leggazdagabb forrásvidéke „az álmok, látomások, vágyak és sejtelmek világa, az irrealitás”. [51]

Versei közül mintegy hatvanat fordítottak eddig szlovák nyelvre. Ezek legnagyobb része [52] V. Beniák műve. Rajta kívül E. B. Lukač tolmácsolta még Juhász Gyulát. E versek többsége reflexív jellegű, az élet-halál, elmúlás, az egyéni sors szomorúságát panaszló költemények közül való. Számban ezek után következnek a költő forradalmi szemléletét tükröző olyan alkotások, mint a Fructidor, A munka (Práca), A dolgozókhöz (Pracujúdim) az Új vallomás (Nové vyznanie). A Milyen volt... (Aká bola...) néhány társával képviseli az Anna-verseket. Természetesen — amint ez Beniák fentebb idézett nyilatkozatából is kitűnik — a szakolcai élményekből és emlékekből táplálkozó költemények legnagyobb része is gazdagítja a szlovák válogatást. A versek keletkezési időrendjét tekintve az 1920 és 1925 közötti évek termése kapta a legnagyobb teret.

Juhász Gyula szlovák nyelvű tolmácsolása láthatólag nem járt nagyobb nehézségekkel. A személye iránt érzett nagy rokonszenv, az ismerős vershangulat megkönnyítette az eredeti tartalom átélését. A Juhász versek formai elemei és bonyolultságtól mentes stílusa sem állította különösen nehéz feladat elé a költő-fordítókat. Ezért tekinthető sikeresnek munkájuk túlnyomó része. A fordítások között Lukač tolmácsolásaiból Az élet hegyén (Na vrchu života),

a Vigasztalásul (Pre potechu) címűeket kell kiemelni, amelyekkel szemben A panorámás (V panoptiku) alul marad a kívánt szinten. Beniák sok jó darabja között is kitűnik a Dózsa feje (Hlava Juraja Dóžu), a Souvenir, a Testamentum (Testament), az Új vallomás (Nové vyznanie), a Köszönöm (D'akujem).

Hogy mégis merülhettek fel nehézségek, amelyek fékeztek a szlovák olvasóhoz közvetített versek határfokát, csökkentették azok művészi értékét, azt a fordításokban fellelhető torzulások bizonyítják. Ezekből következtetni lehet a fordítói munka műhelytitkaira is. Ilyen torzulások állnak elő akkor, amikor a fordító valamilyen oknál fogva nem tudja betartani a tartalom és forma egységének a törvényét, nem képes egyszerre mind a két követelménynek eleget tenni. Úgy segít magán — mint ezt Beniáknál már láttuk —, hogy a formai hűség kedvéért a mondanivaló teljességét áldozza fel. Az ilyen jelenségek legfontosabb oka abban rejlik, hogy nem mélyül el eléggé az előtte fekvő szövegben, nem vizsgálja meg kellően a vers egyes képeinek funkcióját az egész szempontjából, nem méri fel elég gondosan az egyes szavak súlyát, stílusértékét azok környezetéhez és az egész költeményhez képest. E helyett megelégszik hasonló vagy nagyjából azonos képek, kifejezések, szavak alkalmazásával. Ilyen jelenséggel találkozunk egyebek közt az Ez a föld... c. versben. A második szakasz Juhász Gyulánál így hangzik: „Itt bújdokoltál hosszú éveken / Nehéz robotban, messze végeken / Tanítva és tanulva éjt, napot, / Megsüvegelve urat és papot”. Beniák ezt így fordítja: „Tu si sa motkal — skryval cez roky, / Vefkú mal prácu, malé nároky, / študoval, učil a sa pechoril, / kňazom a pánom si sa pokoril.” (Itt őgyelegtél — bujdosztál éveken át, a munkád nagy volt, az igényeid szerények, tanultál, tanítottál és legénykedtél, papok és urak előtt megalázkodtál.) Ez a vers a költő sűrített életrajza. Minden kis részlete fontos és pedig az eredeti jelentése szerint. A fővárosba vágyó, az irodalmi alkotó munkához kötetlen életformát igénylő költő számára a szűk körben mozgó tanári tevékenység „nehéz robot” volt s ebből semmit sem érzékeltet Beniák a „vefkú mal prácu” kifejezéssel. Hasonlóképpen élettrajzi fontosságú a „messze végeken” helyhatározó is, amelyhez semmi köze nincs a Beniák fordította „malé nároky” (szerény igények) kifejezésnek. Ugyancsak idegen a vers légkörétől — és Juhász Gyula egyéniségétől is — a pechorit sa = hetvenkedni, legénykedni ige, mint ahogy a negyedik sorban levő mondat állítmánya (si sa pokoril = megalázkodtál) sem egyenértékű Juhász Gyula szavával. A magyar megsüvegelni szó itt a hivatali függés, a kényszerű tiszteletadás állapotát is magában foglalja és nem egyszerűen megalázkodást jelent. Az eltérések oka az, hogy Beniák a jól hangzó rímek érdekében (cez roky — nároky, pechoril — pokoril) tett tartalmi engedményeket. A Beniák leleményeként önkényesen beillesztett „malé nároky” (szerény igények) nemcsak a maga helyén idegen, hanem a vers logikájába sem illeszkedik, hiszen a következő szakaszban éppen az ellenkezőjéről van szó: „És álmodoztál Párizsról.”

„A tartalom vagy a forma” hamis alternatívája teszi erőtelenné a Fructidor szlovák változatát is. Itt Beniák elsősorban a magyar versszöveg mondattanát változtatta meg, hogy elférjen a szonett keretei között. A második versszak magyar szövege a következő: „Ó, ez a dal: bilincsek törnek össze / S kardok villannak benne, pörg a dob / Újjongva zendül távoli jövőbe / És megremegnek tőle századok.” Beniák tolmácsolásában: „Ó, to je ten spev, čo okovy láme, / vytasí šable, bije na bubon, / jasotom búri pri budúcna bráne / a vekami trasie, jak keď udrie hrom’ (Ó, ez az a dal, amely bilincseket tör-

del, kardokat ránt, dobot ver, újjongva látja a jövő kapujánál, és megremegtetni a korokat, mint mikor lecsap a villám.) Juhász Gyula verse ezért maximálisan telített feszültséggel és forradalmi mozgósító erővel, mert a Marseillaise gyújtó hatását, következményeit önálló képekben vetíti ki. Így az *okozatra* irányítja a figyelmet. Az eszmét már anyagi erővé vált állapotában mutatja meg. Ezt sajátos mondatszerkesztéssel éri el. A felkiáltás után „Ó, ez a dal:” a következmények önállósított eseménysort alkotnak. Az ok és az okozatsor belső kapcsolatára a kettőspont utal. Mondattani szempontból a felkiáltó hiányos mondatához a kettőspont segítségével öt mellérendelt mondat kapcsolódik, amelyek a következményt konkrét képekben keltik életre, meghozzá fokozással. Beniakit a szonett zárt keretei arra kényszerítették, hogy megváltoztassa a mondatformákat és a mellérendelt, egyenlő értékű mondat-sort alárendelt mellékmondatokká degradálja. A magas érzelmi telítettségű felkiáltó, hiányos mondatból főmondatot csinál, ezt követik az alárendelt alanyi mellékmondatok. (Ó, ez az a dal, amely bilincseket tördel stb.) Juhász Gyula szövegében mindegyik mondatnak saját alanya van: dal, bilincsek, kardok, dob, századok. Ez teszi a forradalmi képsort annyira feszültté, telítetté. Beniaknál az alárendelt viszony folytán a mondatoknak közös alanya van, *a dal*, kisebb hangsúlyt kap ezért a képsor és a töltése is lazább. A versszak végére pedig egészen elernyed, mert a fordító nem tudja végigvinni a fokozást. A „megremegtetni a korokat, mint mikor lecsap a villám” záróhasonlat ugyanis hibás, mert két tagja között nincs meg az összehasonlításhoz szükséges közös alap. A korok, évszázadok megrázkódtatásának képzelete ugyanis méreteiben, arányaiban sokkal felülmúlja a villámcsapását.

Az előzőhöz hasonló torzulással találkozunk A munka (Práca) c. vers első strófájában. A különbség csak annyi, hogy itt a tartalom teljességét meg azon az árcn sem tudta megőrizni a fordító, hogy a formai elemek közül is feláldozott egyet, méghozzá a rímet, ami Beniaknál igen meglepő, a szonett formában pedig megengedhetetlen. A magyar szövegben az első versszak harmadik és negyedik sora a következőképpen hangzik: „A munkát dalolom, ki a szabadság / Útjára visz gyász és romok felett.” Beniak így fordítja: „Ja spievam Prácu, ktorá nás priviedie / ruinou žialu von na slobodu” (A munkát dalolom, amely a bánat romján át kivezet minket a szabadságra.) A fordító nem vette figyelembe, hogy Juhász ezt a verset 1920-ban, a háború és a forradalmat elfojtó fehér terror véres eseményei után írta. A munkát, a proletárforradalmat dicsőítő versbe nem véletlenül került a „gyász és romok felett” kifejezés. Ebben a képben a háborús és ellenforradalmi pusztítást idéző történelmi háttér tükröződik. Eszmei szempontból az emeli naggyá ezt a verset, hogy a költő élesen szembeállítja a „bálványok” „gyász és rom” — világít a munkáshatalom alkotó életformájával. Beniaknál ez az ellentét s vele együtt a vers eszmei tartalma sokkal gyengébb, mert a két, konkrét történelmi tartalmú fogalmat összevonja egyetlen metaforában: „a bánat romja”, amely egyébként logikailag is hibás szókapcsolás.

Még egy példát a különben szépen tolmácsolt A dolgozókhöz (Pracujúcim) c. versből. Két utolsó sora így hangzik: (Vasutasok) ... „tudjátok-e, hogy egy új állomás vár, / Hol mást nem látni, mint munkásokat?” Első olvasásra talán nem is venni észre, hogy a szlovák szöveg kevesebbet mond, mint a magyar: (Železničari ... viete, že taká stanica raz príde, / kde, čo ruka, to všetko pracovná?) (Vasutasok ... tudjátok, hogy egyszer olyan állomás jön, ahol ahány kéz, mind dolgozik?) Mindössze egy jelző maradt el, az

új, és a „munkások” helyébe a „dolgozó kezek” kerültek. Juhász Gyulánál a kizsákmányolás nélküli társadalom képe mégis plasztikusabb, mert a magyar szöveg új állomásról beszél s így élesen elválasztja a dolgozók társadalmát a régitől. De plasztikusabb az eredeti kép azért is, mert a „dolgozó kezek” az új társadalomnak — bár lényeges —, de csak egyik vonását, a termelési oldalát mutatják, míg a magyar szövegben olvasható „munkásokat,” — stílusértéke szerint — politikai tartalommal is telített, a munkáshatalmat jelenti.

A tartalmi módosulás sajátos esetei jönnek létre olyankor, mikor Beniák megőrzi az eredeti kép egyes elemeit, de azokat új módon szerkeszti össze, esetleg új elemmel is bővíti. A Még maradok! (Ešte zostanem) c. vers második strófájában a két utolsó sor magyar szövege: „Halálos volt a szerelem / Utódom sem lesz már nekem” Beniák szövege szerint: „mne len smrt' lásku zahudie, / potomka po mne nebude” (Nekem csak a halál zenél szerelmet, utód sem marad utánam.) Juhász Gyulánál a két sor világos logikai összefüggést mutat. A halálig tartó reménytelen szerelem még az utódokban folytatódó élet illúziójának a lehetőségétől is megfosztja a költőt. Beniák megtartja az eredeti kép elemeit és új elem hozzáadásával (zahudie = zenél) új képet alkot: a halál zenél szerelmet. Ennek azonban gondolati tartalma idegen az eredetivel szemben. Eltűnik a két sor között a logikai kapcsolat is, nem beszélve arról, hogy a fordító Juhász költészetének egyik lényeges vonását homályosítja el, azt a hűrt némítja el a versben, amely pedig mindenütt ott zeng: a nagy szerelmi csalódást, amely fő forrása a költő bánatának, alaphangulatának.

A felületes szövegkezelés az előzőektől eltérő eredményekre is vezethet, nem a gondolati tartalom csorbul, hanem a képek hangulati telítettsége, szemléleti intenzitása csökken, és ez természetesen magával rántja az egész verset. Ez a művészi értékcsökkenés úgy keletkezik, hogy a fordító nem ismeri fel a versszöveg szóelemeinek stílusértékét, vagy ha igen, nem képes azt az adott formán belül azonos stílusértékekkel helyettesíteni, vagy pedig úgy, hogy az alakzatok (figurák) hangulatsűrítő hatását nem tudja átmenteni.

Az első esetre a Milyen volt... (Aká bola...) c. költemény szlovák változatában találunk példát. A második szakasz a magyar szövegben ezt mondja: „Milyen volt szeme kékje / nem tudom már, / De ha kinyílnak ősszel az egek, / A szeptemberi bágyadt búcsúzó nál / Szeme színére visszarévedek”. Beniák így tolmácsolja: „Modro jej zorníc aké bolo, neviem, / no ked' sa vystrie podjesenný čas, / v lúčení snivom septembrových premien / farba jej očú zazdá sa mi zas” (Milyen volt szeme kékje, nem tudom, de ha a koraőszi idő megérkezik (szétterül) a szeptemberi változások merengő búcsúzásában szemének színe újból feltűnik előttem.) Juhász Gyulánál a hasonlat két tagja között levő szemléleti-hangulati kapcsolatra utaló szavak: kékje, egek. Ez utóbbi — az emlék mérhetetlen távolságán kívül a bágyadt kék szín képzetét is magában foglalja, a „kinyílnak” állítmány pedig még a virág képzetét is belelopja a képbe. Sőt az még tovább gazdagodik a „szeptemberi búcsúzó” szelíden belenyugvó bánatával. És mintha a költő művészi kifejező ereje határtalan volna: a kozmikus arányúvá nagyított tárgyas kép elemeit a maga szubjektumának hozzáadásával még szorosabban összekapcsolja a „visszarévedek” segítségével, amely újabb érzelmi elemmel gazdagítja a képet. Egyben a költő lelkiállapotát érzékeltetve humanizálja is azt, mélységes emberi jelentést kölcsönöz neki. Most már az „egkek” ezzel a bonyolult tartalommal, telítve utal a hasonlat első tagjára és olyan koncentrált lírai atmoszférát teremt, amely a világirodalomban is ritkaságszámba megy. Beniák ennek a páratlan művészi

alkotásmódnak a kulcsát dobta el, — vagy meg sem találta — amikor a „ki-nyílnak... az egek” és a „visszarévedek” stílusértékét nem mérlegelte eléggé.

Juhász Gyula a Milyen volt... mindhárom versszakának első sorát így végzi: „Nem (sem) tudom már”. Ez a jelentéktelennek tűnő, köznapi szavakból álló mondat a versben nyert helyzeti energiája szerint azt jelenti: valamikor tudtam, de idő és távolság elhomályosította a képzeteket. Az elhalványult emlékképek már nem is idézhetők fel az emlékezés tárgyának valóságos testi mivolta szerint, csak a természet egyes fordulóinak alaphangulatában, bonyolult színeképzetekben ragadhatók meg egy-egy pillanatra. A művészi kép dinamikája abból a kétségbeesett erőfeszítésből táplálkozik, ahogy a költő szeretné tetten érni az elmúlás folyamatát. Ebben a természetet siet a véges emlékezőképesség segítségére. Valami visszavonhatatlanul elmúlt, csak a természeti világ meghitt pillanatai idézik vissza s csak a kozmikus méretekre felnagyított bánat-élmény ad érte kárpótlást. Beniák ebben sem követte hűséggel az eredeti szöveget. A második és harmadik versszakból hiányzik a távlatteremtő „már”.

A csendes, rezignált bánat hangulatait — amelyek aláfestik egész költészetét — Juhász Gyula gyakran fejezi ki szóismétléssel, olyan szóalakzattal, amely az elmúlást szinte kézzelfoghatóvá teszi, közvetlen, érzékelhető közelségbe hozza. Ennek nemcsak érzélempozitív hatása van, hanem „láttató”, vizuális értéke is, mert szinte látjuk, amint — József Attila szavaival — „elleng a néma kék idő”. Ilyen apparátussal készíti „lassított filmfelvételt” a messze szálló évek, a szerelem, a bánat, a víg élet hangtalan szárnycsapásairól, miközben hosszan (egy egész életen át) néz utánuk az elmúlás végtelen térségeibe. Beniák majdnem pontos szöveghűséggel tolmácsolja a Kérdések (Otázky) c. verset, csak éppen ezt a Juhász Gyula bánatát megszépítő, nesztelen vonulást nem képes a szemünk elé varázsolni, mert lemondott azokról a stílusesszközökről, amelyek célhoz segítették volna. A harmadik és a negyedik versszakban alkalmaz ugyan szóismétlést, (A smútok, smútok mőj, zašlý do diaľav; A život, život, zblúdený do diaľav), de ez nem sokat segít, mert a szóismétlés a hangsúlyt is koncentrálná, Juhásznál pedig a hangsúly nem a bánat, illetve az élet szóra esik, hanem arra, hogy mindez „messze, messze elment”. Tehát maga az elmúlás fájdalmas, ez a vers mondanivalójának a lényege.

Petőfi, Ady és József Attila után Juhász Gyula verseiből fordítottak legtöbbet a szlovákok. Ezek a költemények szerencsésen egészítik ki és árnyalják azt a képet, amelyet a költő népszerűsítői a fentemlített írásaikban megrajzoltak. Hozzátenni lehet és kell is még. A szakolcai „hatszáz nap” évek múlva is visszatérő emléke és a költő — Adyéhoz közelítő — demokratikus állásfoglalása a nemzetiségi kérdésben közös múltunk haladó hagyományai közé tartozik. Az 1919 után írt forradalmi, sőt a szocialista forradalmat hirdető versek pedig közös jelenünkben biztosítanak megtisztelő helyet Juhász Gyulának. A szlovák Juhász-irodalom mind a két területen talál még kiaknázható kincseket.

JEGYZETEK

- [1] E. B. Lukáč, Nové prúdy v slovenskom básnictve. LUK. 1930. 40.
- [2] V. L. Roy levele E. B. Lukáčhoz 1931. márc. 17. Matica Slovenská 78. sz.
- [3] Idézi: Dejiny slovenskej literatúry. Vidávateľstvo Osveta. Bratislava 1960. 424.
- [4] V. L. Roy levele E. B. Lukáčhoz 1931. márc. 17. Matica Slovenská 78. sz.
- [5] Uo.

- [6] Dejiny slovenskej literatúry. 429.
- [7] SZIKLAY LÁSZLÓ, A szlovák irodalom története. Bp. 1962. 523.
- [8] Octavian Goga o novej literatúre maďarskej. Slovenské Pohľady 1913. 63. 1.
- [9] Tordai Ányos cikke a Katholikus Szemle 1910-es évfolyamában. Idézi BÓKA LÁSZLÓ, A magyar irodalom története a XX. században. Tankönyvkiadó 1961. 53.
- [10] Ady Endre a szlovák irodalomban. Bp. 1961. 8—12.
- [11] E. B. Lukáč magyar nyelvű cikke: Ady Endre a szlovák irodalomban. A Reggel, 1927. nov. 20.
- [12] Večerná blýskavica. Antológia z maďarskej poézii XX. storočia Slovenský Spisovateľ. 1957. 460.
- [13] ŠTEFAN KRČMÉRY, Stopäťdesiat rokov slovenskej literatúry. Matica Slovenská. 1943. II. 209.
- [14] Uo. 210.
- [15] ERNEST KÁZMÉR, Moderná maďarská literatúra. Prúdy 1925. 393.
- [16] KÁLMÁN VARGHA, Cesty Zsigmonda Móricza po Československu. Slovenské Pohľady 1958. 1. sz. 98—116.
- [17] (L): Prednáška maďarského spisovateľa Móricza. Slovenský Večerník. 1932. január 20.
- [18] ŠTEFAN KRČMÉRY i. m. 209.
- [19] E. B. LUKÁČ, Nové Prúly v slovenskom básnictve. LUK. 1930. 40.
- [20] Pre potechu. Elán. 1930. október.
- [21] ZIGMUND MÓRICZ, Maďari na Slovensku. Prúdy 1931. 232.
- [22] K.: Anarchia v maďarskej prozodii. Slovenské Pohľady 1932. 189.
- [23] (L): Najväčší súčasný básnik maďarský v Bratislave. Slovenský Večerník 1932. október 15.
- [24] Ady Endre a szlovák irodalomban. 34—40.
- [25] E. B. LUKÁČ, Ady a dekadencia. Pavlovi Bujnákovu pamiatnik. „Akadémia“ kiadás. Bratislava. 1933. 72.
- [26] Slovenské Pohľady, 1933. 228.
- [27] Lč.: Ady a slovenská literatúra. Slovenský Večerník. 1934. apr. 11.
- [28] E. B. LUKÁČ, Básne. Družstevní práce. Praha. 1936.
- [29] E. B. LUKÁČ, Výmena duchovných produktov. Elán. 1939. szept.—október.
- [30] E. B. LUKÁČ, Kosztolányi Dezső. Elán. 1939. november.
- [31] E. B. LUKÁČ, Juhász Gyula. Elán 1940 január.
- [32] Babits Mihály: Miestoo spovede vierovyznanie. Elán 1941 szeptember.
- [33] K.: brehu čiernych vôd. Výber z modernej maďarskej lyriky. Sostavil a poznámkami opatril REZSŐ SZALATNAI. Elán, nákladom Concordie. Bratislava. 1943.
- [34] I. m. 12.
- [35] Večerná blýskavica.
- [36] Večerná blýskavica. 454. 1. és 456.
- [37] E. B. LUKÁČ, Juhász Gyula. Elán. 1940 január.
- [38] SZALATNAI REZSŐ, Juhász Gyula Szakolcán. Szlovákiai Magyarok Kincsestára. Kiadja a Toldy Kör. Bratislava—Pozsony. 1940.
- [39] Na brehu čiernych vôd. 57.
- [40] SZALATNAI REZSŐ, Juhász Gyula hatszáz napja. Magvető könyvkiadó. Budapest. 1962.
- [41] I. m. 180.
- [42] I. m. 87—90.
- [43] A cikket teljes terjedelmében átvette az Elán 1941 októberi sz.
- [44] Na brehu čiernych von. 13.
- [45] E. B. LUKÁČ, Juhász Gyula. Elán 1940 január.
- [46] I. m. 57.
- [47] Večerná blýskavica. 454.
- [48] E. B. LUKÁČ, Juhász Gyula. Elán 1940 január.
- [49] Na brehu čiernych vôd. 57.
- [50] Večerná blýskavica. 455.
- [51] I. m. 454.

ЛИРИКИ ЛИТЕРАТУРНОГО ЖУРНАЛА «НЮГАТ» И НОВАЯ СЛОВАЦКАЯ ЛИТЕРАТУРА

И. Чукаш

Литературный журнал «Нюгат» был органом выступившей в начале XX. века новой венгерской литературы. Он собирал вокруг себя писателей и поэтов, стремившихся — с помощью новых средств литературного выражения — к передаче нового буржуазного жизнеощущения, к неприкрашенному изображению венгерских общественных условий. На их творчество, особенно в начале их творческого пути, значительно влияние имел символизм. Рядом с ведущей фигурой новой венгерской литературы, Э. Ади самые значительные поэты среди лириков «Нюгата»: Михай Бабич, Дежэ Костолани, Дьюла Юхас и Арпад Тот.

В настоящей статье рассматривается связь между новой венгерской и словацкой лирикой. Автор сравнивает два литературных направления, указывая на их общие черты и на различия между ними. Далее он даёт исторический обзор того, что в последние десятилетия какой отклик нашли в словацкой литературе журнал «Нюгат» и известные лирики этого поколения (за исключением Э. Ади, восприятие лирики которого в словацкой литературе автор уже изучал в ранее опубликованной статье). В третьей части автор анализирует образы Михая Бабич, Дежэ Костолани, Дьюла Юхас и Арпад Тот, созданные в газетных и журнальных статьях в Словакии. Анализируются также переводы и стихотворений на словацкий язык. (В этой части содержится только глава о Дьюла Юхас.)

DIE LYRIKER DER NYUGAT UND DIE MODERNE SLOWAKISCHE LYRIK

von I. CSUKÁS

Die Zeitschrift Nyugat war das Organ der sich am Anfang dieses Jahrhunderts sich entfaltenden modernen ungarischen Literatur. Sie versammelte diejenigen Dichter u. Schriftsteller um sich, die mit neuen Mitteln der Kunst das moderne bürgerliche Lebensgefühl auszudrücken, die gesellschaftlichen Verhältnisse des Landes ungeschminkt darzustellen trachteten. Auf ihre Gestaltungsweise hatte — besonders zu Beginn ihrer Laufbahn — der Symbolismus eine erhebliche Wirkung ausgeübt. Von den Lyriken des Nyugat waren — neben der führenden Persönlichkeit von Endre Ady — Mihály Babits, Dezső Kosztolányi, Gyula Juhász und Árpád Tóth die bedeutendsten.

Die gegenwärtige Arbeit hat die Beziehungen zwischen der ungarischen und der slowakischen Lyrik zum Gegenstand. Es wird ein Vergleich der beiden literarischen Richtungen angestellt, ihre gemeinsamen Merkmale und Unterschiede werden aufgezeigt. Im weiteren wird ein geschichtlicher Überblick des literarischen Nachhalls der grossen Lyrikergeneration der Nyugat — ausser Ady — in der slowakischen Literatur der vergangenen Jahrzehnte gegeben. (Mit der Aufnahme der Dichtung Endre Adys bei den Slowaken befasst sich eine frühere selbständige Arbeit des Verfassers.) Der dritte Teil der Arbeit zeichnet das slowakische Porträt von Mihály Babits, Dezső Kosztolányi, Gyula Juhász und Árpád Tóth, wie es sich in den zeitgenössischen slowakischen Artikeln und Rezensionen widerspiegelt und gibt dabei eine analytische Bewertung der slowakischen Übersetzungen ihrer Gedichte. (Hier wird aus dem dritten Teil bloss der auf Gyula Juhász bezügliche Abschnitt wiedergegeben.)